Посвящается Казаку Владимиру Луганскому [1]

Був собі чоловік та жінка. Чоловіка звали Нечипором, а жінку Пріською. Вона була хорошого роду і одним одна дочка у батька, дуже багатого: була й скотинка, і усяка худоба, а сина не було, тільки дочка. Так батько її, подумавши, та узяв сироту, сього Нечипора, замість дитини, та й вигодовав його, доглядів, і до розуму доводив. А Нечипорів батько та був собі велика ледащичка: спився і звівся ніна-що та колись під тином п'яний і одубів; жінка, одно те, що немала нічого, а друге, не вміла робити, пішла попідвіконню; а хлоп'я за Христа ради узяв, я ж кажу, Прісьчин батько. Так що ж бо! Не дурно кажуть: недалеко відкотиться яблучко від яблуньки: у Нечипора була уся батькова натура. Злодіяка такий, що ні з чим не розминеться: і цигана обдурить, і старця обікраде; а пити? — так не переп'є його і Данилка, от що у того пана, що біля нас живе, та що за його ридваном ззаду труситься у цвяхованому каптані та у мережованім брилі, як той вареник зверченім; той здорово п'є, а Нечипір іще гірш його. Іще ж таки поки парубковав, то й сюди й туди: було, п'є ніч, гуляє, з парубками бурлакує, а удень як скло перед хазяїном: і робить що треба, і послуха у всякім ділі, і поважа старого, Коли ж, було, його на вольній або на вечорницях потасують добре… бо таке задьорне собі було, що до усякого так у вічі лізе, як тая оса, хоч би тобі десяцький або й соцький, та таки і самому отаману не дуже поважав, так і зчепиться; ну, то й звісно, що йому щонайгірше і діставалось. Та ще на лихо собі був такий невеличкий, щедушний, та й сили не більш було, як у сліпої попової кобили, що, було, не здужає у пилипівку попівських хаптурок по селу возити. Так з ким не зчепиться, то усяк його попіб'є, та й прав. А іногді проти лави один піде, так тут вже достанеться йому на горіхи; пику йому порозбивають, волосся пообривають, одежу — а одежа багатого хазяїна, так добра була — порозривають, та таких

йому тусанів надають, та так йому бельбахи повідбивають, що насилу удосвіта додому долізе.

Так що ж бо! Перед хазяїном відбрешеться: то ніччю роя ловив, то бджоли йому пику покусали; то відьма приходила ніччю хазяйських коров доїти, а він почав відгонити, а вона перекинулась собакою та кинулась на нього і одежу йому порвала і усього подряпала. То, було, старий і вірить і гоїть його, та ще від переляку, щоб не напав переполох, і горілочкою його підпоює. От нашому Нечипору і на руку ковінька! Лежить на печі, та оха, та горілочку потягує, мов і добрий, а усі коло нього панькаються. Оттак точнісінько, як бува, що ніжна собі жінка та забажа нової запаски та нападеться на мужика: "Купи та й куші; хоч пропади, та купи, а то вмру". Та й ляже на піч і почне не знать що провадити, буцімто ув огні. Він, сердешний, тут із знахарками, із ворожками коло неї заходиться, а ті, звісно, грошики беруть, а йому кажуть: "Купи їй, чого бажа, а то вмреть". От до неї: "Чого тобі бажається? Кажи". Тут вона й почне вигадовати: і медяничків, і ріжків, і мочених кисличок; а далі, як уже бачить, що мужик потратив чималу суму грошей, та вже тогді і закричить пробі: "Купи нову запаску!" Чухає небога потилицю, і хоч то гроші треба б нести у волость, віддавати за подушне і за общественне, та вже нігде дітись! Купує запаску, щоб справді ще не вмерла; тогді похорон такою сумою і не відбудеш.

Оттак-то вередував і наш Нечипір. І що то, що ніхто й не знав, що він таке ледащо і таки зовсім бездільник, а не знавши, та й оддали за нього Пріську. А як після сього незабаром вмер і у неї батько, а там і мати, то й остався наш Нечипір сам собі господарем.

Недовго ж нагосподарював. У три годи рішивсь зовсім. Що була скотинка, позбував, а грошики попропивав; земельку позакладував, а грошики попропивав; а що було опріч того, те

від недогляду попропадало само. П'є, та краде, та ловиться; б'ється та позивається; а звісно, що тільки підеш з жалобами та з позивками, то вже й треба "прийдіте поклонімося". Бо сказано: без піджоги і дрова не горять. А як десяцькому дай, соцькому дай, писарю дай, отаману дай, а все-таки до волості відопруть (не їм же одним хліб їсти); а як, не дай боже! та у ту пору набіжить засідатель та, борони боже лихого часу, з письмоводителем: так тогді вже й зовсім пропав! Пишуть-пишуть, беруть-беруть, та тільки тогді пустять, як вже нічого й взяти; а то, коли зостались які вишкварки, так іще у суд запровадять, — ну! там уже і амінь. Так чи надовго ж то Нечипорові, при його дурній голові, стало усеї тестевої худоби? Фіть-фіть! Пішла по добрим людям та по шиночкам, а він звівсь нінащо.

Сердешна Пріська викупала його не десять разів і із-під калавуру, і із колоди, а раз прийшлося і з острога викупати. Вже який би не був, а усе він їй муж, нігде було дітись. А через таке лихо попереводила і в себе, що було у скрині із хорошої одежі, і намисто, і дукати, і хрести, і усякую худобу.

Журилась вона, журилась, далі треба за розум узятись, щоб з плечей усього не попропивав їй п'яниця. Нічого не кажучи, стала його у хаті запирати, а сама піде або бакшу полоти, або коноплі брати, щоб було чим пропитатись. Що ж? Вернеться додому, хата пустісінька! Проклятий Нечипір виліз у вікно, та й шукай його. Треба їй шатнутись по шинкам: де пояс заставлений, де шапка заложена; викупа, сердешна, на останні гроші! Далі знайде його де-небудь у шинку під лавою або під плотом; розбудить, розтовка, тащить додому, і виговорює, і лає, а сама, через таку лиху годину, тільки що плаче.

Далі, бачивши, що його й лайка не бере, і він знай своє товче — пити та й пити! — нічого робить, дума: хоч гріха на душу озьму, а вже не дам йому волі. Привівши його раз з

вольної, увела у хату, защепила двері та й каже: "А що, Нечипоре? А до чого отеє ти мене довів? Лайки не слухаєш, горя мого не поважаєш, п'єш у свою голову; попропивав усю батьківщину, а через тебе і я свою материзну потратила, то платячи за тебе, то викупаючи тебе з шинків; а тепер довів, що я меж людьми була таки як треба, а тепер тільки за старцями йти; була і хорошого, чесного роду, а як утопила свою голову за тебе, прирожденного п'яницю, та по тобі і я стала послідніша усіх на селі. Хіба хочеш так пропасти, як і батько твій? Так пропадай же собі як знаєш, а я знаю, що поки я жива, так не дам тобі волі шлятк-ся та п'янствовати. Доки мені терпіти? Через закон переступлю, а по-своєму зроблю". Та позасучовавши рукава у сорочки, каже: "Хоч гріх, хоч два жінці мужа бити, а нехай бог простить!" — та з сим словом — черк його у пику, а далі удруге, утретє, удесяте, та за волосся, та тусанами — бо баба собі здорова була, а він такий, що ні на що і дивитись було; та ще перепивсь, так не здужав і скіпки під, няти, не то щоб оборонитися від жінки. А вона його б'є, а вона його тасує, та знай проговорює: "Не пий, не п'янствуй, не пропивай худоби; сиди дома, заробляй чим-не-будь та годуй і себе, і бідну жінку; ось так тобі… ось так тобі, бусурмену, католицькому, гаспидському мужикові!…" Била, била, та аж утомилась, і сіла на лавку, і каже: "А бодай тебе сей та той, що ти мене і до гріха довів і втомив нінащо. Устань, кажу тобі! (Бо вже сердешний Нечипір аж не зміг і стояти, та присів долі). Устань та кланяйся жоні, щоб я тебе простила, що ти так мене втомив".

Нігде Нечипорові дітись! Кланяється, сердека, просить жінку, щоб вона його простила за те, що втомилась, бивши його, і обіщавсь вже не пити і не втікати з дому, хіба вона його куди пішле.

Відпочивши, Пріська помиловала мужика і каже: "Не журись, сякий-такий сину! За битого двох небитих дають, та ще

й не беруть. А коли не будеш слухати, то от тобі кажу, що ще буду бити, та опісля і панотцеві висповідаюсь, що проти закону пішла".

Еге, та наша Пріська направила мужика! Вже не то щоб він не пив: не проливав козак, як де лучалася чарка; та тільки у кунпанії, чи на весіллі, чи на хрестинах; та вже не те, щоб йому шлятись по шинкам та за чарку горілки чортякам душу віддавати: сидить дома і з двора нічичирк! Узявсь — нічого робити! — латати старі кожухи; стала й копійчина перепадати. Пріська усе збира, та радується, та й дума: з ледачого, мабуть, буде що-небудь і путнє.

Оттак пройшли різдвянські м'ясниці, прийшла й масни-ця. Що то вже кортіло нашому Нечипорові, щоб як би то драла дати та погуляти на останніх днях; так зовсім не можна: Пріська так реп'яхом за нього і держиться, і не можна йому безпрося вийти з хати; а свита, і чоботи, і шапка — у неї у скрині.

На саме пущання, що на піст, вона йому і каже: "Піди лишень, Нечипоре, до служби; на сім тижні будеш говіти. Та гляди ж ти мені: щоб ти зараз з церкви і був тут. Коли прийдеш зараз, то дам тобі обідати, бо в нас є й вареники: я придбала і масличка, і сметанки; а коли добра буду, то й чарку горілки дам, та й заговіємо, як довг велить. Коли ж зараз не вернешся та підеш куди пити, то от побожусь тобі, що такими товчениками тебе нагодую, що будеш мене довго тямити!" Дала йому й свиту, і шапку і проводила, усе одно товкуючи. Пішов наш Нечипір, та тільки ми його й бачили! Налагодила Пріська і обідати, а його нема. Пообідавши, пішла до сусіди ськатись, далі вернулась додому, а його нема. Пополудновала сама, а його нема. Вийшла на вдвір'я, кожного, хто йде питається: чи не бачили мужика? Ніхто не бачив. Уже й вечір, а його нема! Насилу вже, гульк! — лізе додому у пізній вечір ні

живий ні мертвий і слова не промовить: язик одубів, і сам себе не тямить, іде він, і що він є таке на світі. Сопе та мовчить, й очей, що заплили горілкою, не розведе. "Побила мене лиха година та нещаслива, — зараз гукнула на нього Пріська, — от із сим дурнем, п'яницею, волоцюгою! Де ги там у гаспида таскавсь? Іще невдивовижу, як-то добрів і знайшов свою хату. Бач, як нарізався, що й слова не промовить! Бог дав людям пущання, щоб заговіли любенько з жінками та діточками; а я за слізоньками світу не бачила, сидячи сама собі у хаті, як у темниці. Отже, далебі тобі кажу, що вп'ять приймусь за тебе, та так тебе повчу, що й довіку не озьмешся за чарку. Так що ж бо: хоч йому кажи, хоч не кажи, він нічого і не тямить!"

І правда ж бо була. Сидить Нечипір та тільки здиха, бо горілка з нього дух пре; мусить щось-то і сказати, так і рота не роззявить і язика не поверне, неначе він йому повстяний; тільки, як той сич, лупа бровами, бо вже очей овсі не видно: позападали і зліпилися.

Лаяла його жінка, лаяла, як там кажуть, на всі заставки, далі-таки, сяк не так, жалко його стало, бо усе він таки був їй муж, а тут же пущання: як таки не заговівши? "Чи не хочеш вечеряти? — пита Пріська. — Чи ти тямиш, який сьогодні день? Чи так як та собака, і ляжеш?" А Нечипір мав щось сказати, та й не здужав, і тільки дуже засіп. А Пріська усе йому таки з вечерею; постановила та й каже: "На ж, от тобі макортеть з варениками; їж, та лягай спати, та уставай до вутрені, щоб ти мені говів на сім тижні. На, п'янице, от тобі світло: повечеряй, погаси та й лягай; вже нерано". Сеє кажучи, постановила йому макортеть з варениками і каганець; а сама, лягаючи спати, ще таки йому приказує: "Гляди ж, як повечеряєш, то онде у водянчику вода, пополощи гарненько рот, щоб не зосталося у роті сиру, щоб часом завтра, не хотячи, не оскоромився". А далі, разів з п'ять тяжко здихнувши, повернулась і заснула. Хоч Нечипір і кріпко п'яний був, а таки запахли йому вареники, то й

очуняв трохи, та за ложку, та у макортеть, і став їх глитати. Що йому там жінка ні наказувала, він собі і байдуже: їсть собі, небога, та сопе на усю хату. Вже й жінка заснула, а він знай мота вареники… далі став куняти, а сам знай пха у горло… далі уложив руку в макор-теть… похиливсь… тут і каганець погас… захріп наш неборак на усю хату!

Скільки він там спав, хто його зна; аж ось, поворохнув-шись, чує — дзвонять до церкви. Що тут робити? Він би і не пішов, так жінка загадала йому говіти і щоб неодмінно йшов до вутрені. "Не послухати її, — дума собі, — так битиме за се, та битиме й за те, шо я учора п'яний був; а як піду, то, може, за учорашню гульню, як стану проситись, то і змилосердиться. Піду!…"

От схопивсь швиденько, помацки знайшов (сам опісля розказав) шапку та й вийшов мерщій з хати, а про те, що жінка наказовала, щоб рот виполоскав, йому і невтямки було, та трохи таки чи й чув він се учора.

Ніч була темна, а церква не з так далеко. Дивиться Нечипір, у церкві світиться і на дзвіниці дзвонять у скликан-чик, що на коромислі, звичайно як у піст. Він і став поспішати до церкви.

Увійшов у цвинтар, аж дітвори, дітвори… видимо-невидимо! Манюсінькі, та усе в білих сорочечках, та бігають круг церкви, та просяться у двері, та щебечуть, як тії циганчата, та лящать, кричать, порощать: "Пусти, мамо; пусти, мамо, і мене на празник! Зачим мене породила, не-хрещену схоронила, під порогом положила та й до себе не приньмаєш!"

— Тю на вашу голову! Показились діти, — сказав Нечипір, та не розглядаючи — швидш до дверей. Постукав, йому відчинили, він і ввійшов… Повнісінька церква людей! Він, не розглядаючи нічого, помоливсь, поклонивсь, як довг велить, на усі сторони,

положив шапку у куток, де завсегда клав, та й став біля крилоса і прислухається, що дяк чита. Понуривши голову, стоїть і слуха та й дума: "Що за недобра мати сталася з нашим дяком, паном Степаном? У нього був цапиний голосок, а се вже звівся, мов собака мурниче, та ще й гугнявіє". Зирнув на нього збоку… носа нема, тільки сама ямка. Став пильніш придивлятись… "Господи, твоя воля! Та се не пан Степан… Се ще пан Олексій, що ще вмер тогді, як я ще підпарубочим був, та я ж і на похоронах його був і труну ніс".

Навдивовижу йому, що людей у церкві багацько, а ніхто не догадається, що чита мертвець: та й самому попові, мабуть, нужди мало, бо, чути, він у вівтарі щось собі мурниче з паламарем.

От Нечипір тому, що біля його стоїть, хотів про се казати, аж зирк! що за недобра мати! то стоїть біля нього Охрім Супоня, що ще торік вмер… Озирнувсь на другого — Юхим Кандзюбенко; з ним укупі парубковали, і він після побоїв на вечорницях при ньому і вмер, та й суд виїжджав, і німець його потрошив. Оглянеться туди — і там мертвець; озирнеться сюди — і тут мертвець, куди не гляне, усе мертвеці, усе мертвеці, такі, що й недавно повмирали, і такі, що ще він тільки їх зазнав; були й такі, що й не можна їх і пізнати, хто він такий і є, бо не було ні носа, ні очей, ні ухів, ні губів: тільки самі ямки у голові.

То трохи було Нечипір проспав свій хміль, а тепер як розглядів, у якій він кунпанії опинився, так і увесь хміль пропав і стало його трусити, мов на лихорадку, а циганський піт так і проньма… А то ж і не страшно, скажете, щоб живому чоловікові та попастись меж мерців? Чого тут доброго ждати? Зовсім видюща смерть!

Погляда наш Нечипір сюди, туди; дяк собі чита, а пара-хвіяни, як звичайно, тим часом куняють… От Нечипір і здумав

утекти від них; та й став відступатись крадькома, та усе до дверей ближче, усе ближче; вже кат бери і шапку, аби б голову цілу додому донести, бо, як там кажуть, не до поросят, коли свиню смалять; і тільки що відступивсь геть-геть, аж панотець гульк із вівтаря… А хто ж то й панотець? Отець Микита, що годів з десяток або троха ще й не більш, як вже вмер!

От, вийшовши, він і каже: "А нуте, панове миряни, годі дрімати: от дяк уже дочитує до кінця, скоро випущу". Прочхались мерці. Хто протира, у кого є, вочі, а хто тільки кістлявим пальцем проштрикує у носі ямки, замість кабаки, та й чхне. Нечипір дума: "Тепер не можна і втекти, щоб халепи від них не було. Недовго достояти; побачу, що вони тут робитимуть".

Аж ось пан Олексій покинув читати, та як загугнить з своїми школярами, та усе-таки з мертвецями, та неначе з бочки як загули: "Христос воскресе!", а отець Микита, щоб їх зопинити, собі туди ж підтягує, та й пішов по церкві кадилом кадити; а народ як став від нього відступатись, так так і чути, як кістки хрустять.

Слуха Нечипір сю їх церемонію та й дума: "Оттак ти на лущання погуляй, як наші мертвеці, що з перепою забули, який сьогодні й день. Я добре п'яний був, а вони, мабуть, ще і гірш мене. Я таки тямлю, що тепер піст тільки ще починається, а їм здається, що тепер Великдень. От не п'яні учора були? Замість говіння Великдень справляють! Справді, що з глузду поспивались, лежачи собі без усякої роботи".

Співа дяк, аж за боки беручись, а отець Микита підійшов до нього та й каже: "Не все лишень виспівуй; покидай дробину на той світ ченцям на монастирі, бо вже нерано". От пан Олексій сюди-туди мах, і "во утриє ізбивах" якраз поспіло та й закінчав. А отець Микита вийшов та й каже-говорить: "Слухайте, панове

миряни! Тепер христосуйтесь, та бережненько, щоб кістка об кістку останніх не порозбивали. Та й не розходьтесь: бо тепер нам не як торік, що натщесерце полягали по домовинам і нічим було розговітись. От з того світу чоловік до нас на празник прийшов і вареників приніс, так він розділить на усю братію. Амінь!"

Нечипір, се слухавши, бачить, що вже непереливки, і до нього черга дойшла, осміливсь, та сіп попа за ризи, та й каже: "А що, паніоче-честніоче! не во гнів вам буде, що я вам скажу: чи ви, мабуть, учора для пущання… теє-то… чи не підгуляли трохи, та, може, не зовсім проспались? Або, може, лежачи собі по домовинам, як, бува, у просі на печі, та позабували і дні? Який тепер Великдень? Ще тільки чистий понеділок, що й ложки гуляють…"

— Еге! Вам піст, вам чистий понеділок, — каже йому отець Микита, — а наш Великдень; бо за вами до церкви не дотовпишся, так ми у таке урем'я справляємо великдень, як ви на тім світі лежите смертельно п'яні, що вас ніякими дзвонами до церков і не збудиш. Ти ж нам гляди, що приніс вареника, то усім розділи, щоб нам не натощака лягати по ямам.

— А де ж я вам їх озьму? — сказав Нечипір. — Не знать чого ви забажали, неначе вередлива жінка: дай того, чого нема. У якого сина є хоч піввареника?

— А он у тебе меж зубами стирчить якраз піввареника, — сказав отець Микита та кісткою, що зосталася йому замість пальця, як штрикне йому у рот, аж зуби забряжчали і трохи з десяток їх не розсипалось. — Гляди ж, не дівай ніде, доки потребую. — Сказав та й відвернувсь порядок давати, бо уся громада, як тая хвиля, насунула з попом ціловатись.

Повернув Нечипір язиком у роті... аж так і є: намацав піввареника, що застряло у кутніх зубах. "Що тут мені на світі робити? — дума собі. — Се біда! Отто я був кріпко п'яний, та їв вареники, та над ними й заснув, не проковтнувши останнього. А морока, та й годі! Се мені такого лиха наробила не хто як моя Пріська! На якого трясця вона мені їх давала? А бодай вас з жінками! На якого гаспида вони вигадали вареники? Хто їх видумав ліпити? Який нечистий звелів їх по лущанням їсти? Який бесурмен вигадав їх п'яному давати? Ох, се усе наші жіночки! Від них нам усе лихо! Через свою і я тепер пропадаю... як таки піввареником усіх обділити? Та лучче усього — утечу. Тепер їм не до мене. Пролізу промеж них, то ніхто мене і не кинеться, хоч би й сам отець Микита, що тільки й зна цілується з своїми парахвіянами".

Оттак собі подумавши, і став собі назад протовплюватися. Так що ж, сердека! Куди ні піткнеться, так усюди народ так лавою і валить до попа, що ні пропхатися йому меж ними, ні просунутись ні жодною мірою не можна. Він би і посилковавсь, так боїться, що як якого дуже пхне, так щоб, бува, кістки не порозсипались і щоб йому вп'ять такої пені не було, як у шинку, як то раз напившись дуже, та зчепився з шинкарем, та потовк йому усі пляшки і усі чарки, а опісля й приплативсь, троха чи не сорок алтин; а як — дума собі — розсиплю якого мерця, так, може, і карбованцем не відбудеш. Сікався-сікався, щоб просунутись, далі бачить, що непереливки, став собі, опустив руки, понурив голову та й дума: "Ну, кат вас бери! що буде, то й буде! Буду дивитися на вашу кумедію". От і дивиться, що тільки вони роблять: той лізе і втирається, а вже і губів нема, тільки самі зуби стирчать; а у іншого і зубів нема, сама пасть, що інша голова йому у рот улізе; та все ж то до попа, та все замість того, щоб цмокнутись, як поцілуєшся, а тут тільки кістка об кістку: стук-стук! А як пішли молодиці та дівчата, так наш Нечипір добре посміявсь: інша йде і дума, що на ній і досі очіпок парчевий, а він вже не то що полиняв, і зовсім розсипався, що й

ниток вже не дуже густо зосталося; а ще таки вихиляється та озирається, і щоб дивилися на неї люди, що яка-то вона хороша у парчевому очіпкові, знай поводить головою, що аж рипить на кістках, неначе хвіртка на поржавілих завісах. А ось дівка дума, що вона й тепер ще хороша, і чорнява, і повновида, і рум'яна, як була на сім світі; тільки вже в неї носа нема, одної губи не питай, очі позападали, брови повилазили, замість гладесеньких та повнесеньких щік стали жовті, сухі, позморщувані, як тая губка, що у греків у бакалейній лавці меж хвигами та родзинками продається; на голові волосся повилазило і замість кіс шматочки від скиндячок позоставались; оттака підійде до попа, та, щоб поціловатись з ним, протягне губу, та й засоромиться, — бач би то стидно дівці ціловатись — та і втреться кістлявою рукою, бо вже ні одежі, ні сорочки не зосталось, усе повідлежувала; то, гляди, попхнуть її ззаду, щоб мерщій кінчала, то вона вп'ять до попа… та мерщій: стук! кістка об кістку! та й засоромиться іще гірше, і ті ямки, куди я її питиму? Бач, живота катма! у горло віллю, а вона й вибіжить, і мені смаку не дасть, тільки добро занапащу; нехай зостається вона добрим людям…

— Так ке лишень, понюхаймо кабаки; ось вийдім лишень з церкви, — казав Нечипір, усе-таки піднімаючись на хитрощі.

— І сього добра не вживаю. Віддячують тут добре за сюю поваду.

— Як так? — питав Нечипір.

— А от як, — казав Радько, — от бач, я здорово нюхав кабаку на тім світі, так ось мені повнісінький ніс гробаків, та так, братику, лискочуть і вдень і вночі, що не то що, по усій домовині місця не знайдеш. Свербить у носі та й свербить, а не чхнеш.

— Бач, як у вас поводиться, — казав дивуючись Нечипір. — Так хіба є кара у вас за гріхи?

— Де-то вже нема! — каже Радько. — За кабаку ніс відвіча; от я ж таки любив тягнути горілочку, так усі кишки разом і пропали, так що хоч відерко улий, то не зостанеться ні краплі. Хто охочий був битись, тому зараз кулаки повідпадають і руки скандзюбить у три погибелі. А жінкам, братику, жінкам, так що то достається! Овва! Яка була цокотуха та щебетуха, так тільки що піткнеться на наш світ, та й дума б то по старовині, щоб і тут па-щековати, та приньметься за зводи та за переводи; а тут їй зараз у рот і сіла жаба, та й квака, та так учепиться за язик та за піднебіння, що ніякою силою її і не відірвеш. А котора, не тільки молодиця, та й дівчина, коли була моргуха, та очицями поводила чи на парубків, чи хоч і на нашого братчика, та жодному нищечком признавалася, що тільки його одного любить, а зо усяким женихалася; а коли жінка, та від мужика другим сорочки мила… та стьожки у комір давала, та й друге що-небудь… так таким вже зараз очі й пропали, а замість їх у ямках гробаки аж кишать, брови повилазять та й друге-прочеє, так що сором і у люди показатись. Є тут усім халепа! Або котра жінка против закону піде та стане мужика вчити…

— Так що такій? — мерщій перехопив Нечипір.

— Та що? — каже Радько. — Звісно: катюзі по заслузі; язику, щоб на мужика не гримала, достається своє: жаба у нього ввіп'ється, а руки поскорчує та позводить, так що й коваль молотом не порозправляє.

— Знаєш же що, Прокіпович? — став прохати Нечипір Радька. — Будь ласкав, згадай, що колись і я тобі на нашому світі був у пригоді: ходім, зділай милость, на часинку до мене додому, та отеє усе, яка у вас наука є усяким жінкам, розкажи моїй Прісьці, чи не схаменулась би вона хоч трохи, та чи не

перестала б вона мною орудувати, та мені волі не давати, та мене вчити. Тільки на часинку ходім, я тобі велике спасибі скажу і дуже буду дяковати.

— Ні, Нечипоре: кусала така, — каже йому Радько, — себто ти мене мусиш під монастир підвести. Я вже бачу твою думку та гадку. Ти тільки хочеш мене одурити, аби б я тебе вивів із церкви, а там ти і згинеш з очей, та й шукай вітра в полі. Ні, братику, не піду і тебе не пущу; бо й я радісінький твого вареника хоч покуштовати. От скільки годів, як я вже вмер, а сякий-такий син, хто його і в вічі бачив. Пожалуй, на проводи наносять сюди на гроби чимало чого: чи куті, чи буханців, чи крашанок, чи пирогів; так нічого з того нашому братчикові і не достається за вашими попами та дяками. Тогді і наш отець Микита, виглядаючи на те, що діється на кладовищі, тільки посмоктує, та поплямкує, та аж об поли б'ється руками: що б то робив? По бороді тече, а у рот не попаде. А наш брат так і мовчи. Так бач, як мені тебе пустити, коли я від тебе маю розговітись вареником? Ні, козаче! викинь із голови, щоб відсіля втекти. Мовчи та диш; а то щоб і тебе на локшину не покришили.

— Ну, ще ж я тебе хочу питати, — подумавши, каже Нечипір, — покажи мені, будь ласков, де тут є мій тесть або теща; я ще в них хочу прохатись, чи не заступились би вони за мене хоч трохи, щоб я тут не пропав від вас, так що й сердешна жінка не знатиме, де я і дінусь.

— Тесть або теща? — сказав Радько. — Поминай їх як звали. Вони, бач, вийшли з нашої парахвії, хоч і тутечка лежать. Вони, знаєш, усе вередовали на тім світі: усе старцям подавали, та бідних зодягали, та з неймущим посліднім куском хліба розділялись, так їх усі старці і облягли, та їх щодень, щоніч усе й забавляють: то Лазаря, то Сковородині псалми їм співають, а вони, лежачи, потішаються і від нас зовсім відцуралися, а про

ваш світ не хочуть і споминати. Старому таки, тільки що очі сюди показав, дали спершу добру прочуханку, що втопив свою дочку, віддавши її за таке ледащо, як ти, не во гнів тобі сеє слово (з пісні слово не викидається), та опісля і помилували; так ти їх не побачиш з нами. Тож і батько твій не сього приходу, а жидівського, бо п'яний під тином дуба дав, так його з нашої ревізії сключили.

Почухався Нечипір після такої розмови кріпко та й каже собі нищечком: "А щоб ви виздихали з вашою вигадкою їсти вареники!" — та, понуривши голову, став думати, як би то від них відкрутитись. От думав-думав та й надумав, та з радощів аж уси собі розгладив, та й каже собі: "Добре ж, їстимете трясця, а не вареник".

От, як перецілувались усі, та й не розходяться, ждуть розговин. Отець Микита звелів дякові гасити свічки, а книжки і усе поскладати, як було, а сам узяв Нечипора за руку та й повів з церкви і каже: "А нуте, панове миряни! ходіть за нами, будемо розговлятись". От, як повиходили усі і позамикали і церкву, і цвинтар і зійшли на кладовище, отець Микита й каже: "Ану, чоловіче з того світу! виньмай свій гостинець, та гляди, щоб ти поділиз його на часті, щоб кожному, скільки тут нас є, щоб усякому достало: мені, попові, звісно, учетверо против простого, дякові удвоє, паламареві у півтори против простого; а затим і старому, і малому, усім поровну; і щоб ні одному ні більш, ні менш; коли ж гаразд не поділиш, що кому не стане або кому більш, а іншому менш буде, то тут тобі і амінь! Таки тут тебе і розірвемо на манюсінькі кусочки. От що!"

— Та що се за напасть така? — гукнув вже на них Нечипір, як розглядів, що тут, до чого прийдеться, можна й драла дати. — Як таки можна таким манесеньким кусочком вареника та усю вашу громаду обділити? Се, бачу, тільки ваші вигадки, пеня московська, щоб мене занапастити! Ходім лишень до ратуші та

збудімо писаря, та хоч і він зо мною учора цупко п'яний був, та вже, мабуть, і проспавсь, так він нам на щотах розщита, що не можна таким кусочком усіх вас обділити.

— Але! Нам нічого до писаря, — зашипіла уся громада. — Він уже нам не суть начальник; ми тут старші!

— Коли ж ви тут старші, так цур же вам! — крикнув на них Нечипір; та як позасучує рукава, як стулить кулаки, як кинеться у кучу, щоб пробитись меж ними та удрати додому… так що ж! Бачиться, й б'є, ще й дуже б'є: кого по пиці беха, кого у груди тасує і ногами товче… так, сердека, тільки собі кулаки позбивав і трохи ніг своїх об їх ноги не порозломлював, а їх нічого і не дошкулив, бо, звісно, кістка! що кістці зробиш? Таки нічогісінько! Тільки пуще їх розсердив… бо як кинулись усі на нього, як заревуть: "Так утікать? Ось ми тобі дамо! Діли ж, сякий-такий сину! А не то ось ми тут тебе розірвемо на шматочки".

Прийшлось Нечипорові зовсім пропадати! Вже не видумає, що йому і діяти, та з переляку став проситись: "Пустіте, батечки-голубчики, пустіте! Ой, не давіть же мене вашими холодними кістками… О, та и змерз же я, але так і трушусь. Будьте ласкаві: винесіть мені шапку, забув у церкві; уха так померзли, що не то що!"

— Яка тобі шапка? — відозвались до нього вп'ять мерці. — Роби своє діло; бач, вже нерано!

— Те-те-те-те! Тепер догадавсь! — шепнув собі Нечипір та й глянув на зорі, аж Віз уже докочується геть-геть; от, розгладивши уси, та й каже їм: — Бачу тепер, люди добрі, що з вами нічого робити; я було хотів по-жартовать, аж бачу, ви

сього не любите. Коли ділити, так ділити. А кажіть: хто над вами тут є отаман чи який старший?

— Нема нікого старшого, ми тут усі рівні; минулось панство! — загули мерці.

— Так хто ж зна, скільки є тут вас щотом? — питав Нечипір.

— Діли без щоту. Тогді побачимо, як кому не стане.

— Цур дурня, та масла грудка! — гукнув вже на них Нечипір, усе поглядаючи на зорі. — Як вас кат розбере: інший, може, по дві долі хвататиметь на мою голову. Без щоту не хочу: лічіть, тогді й ділитиму. — Та відвернувся від них, узявсь у боки, як комісар, та й ходить меж ними і не вважа, як і той, громади.

— Та доки сього буде? — загули вп'ять мерці. — Не буде тобі щоту, лічи сам.

— Лиха матері вам! — каже Нечипір. — Лічи; коли ж я ліків не знаю. Двадцятеро-десятеро налічу, а далі й тпрру! Ну, так покличте ж з ратуші писаря, так той вас перелічить. — Та, усміхнувшись, і каже нищечком: "Нагайкою, як у степу косарів".

— Е! Та ти бо ще й торгуєшся? — зашипіла громада. — Діли мерщій, а то ми тебе поділимо!

— А щоб ви виздихали! — розсердившись, налаяв їх Нечипір. — Як же вас тут у громаді усіх мені поділити? Сідайте лишень усі по купам: старі до старих, молоді до молодих; діди особе, і баби особе, тож і парубки, і дівчата…

— А парубкам з дівчатами сідати? — питав один парубок, вискаливши зуби.

— Ось я вам дам до дівчат! Але й тут у вас женихання на думці. Геть! — прикрикнув на парубоцтво грізно. — Сідай окроме і дівчата окроме.

— О бодай тебе розсудило! — зашипіли усі дівчата.

Аж тільки забряжчали кістки, як почали мерці усаджуватись; та усе купа біля купи. Старі діди й баби ще таки звичайніш були, ті нарізно посідали; а що молодиці, дівчата та таки й чоловіки, які ще не дуже старі були, а що найбільш парубоцтво, так вже так промеж собою помішались, що й розібрати їх не можна було. Та підняли промеж себе іграшки та сміхотню, раді, що докупки зібрались, та вигадування, неначе колись їм було на вечорницях; та так, що скільки старі, та й сам отець Микита, їх не зупиняли, так нічого і не зроблять; а наш Нечипір їх і не боронить. "Нехай-нехай!" — дума собі, та ще й рад, що вони гудуть, як тії бджоли.

Тільки що ті усаджувались, аж та дітвора, що бігала круг церкви, сюди ж присипала і сікаються до Нечипора і знай своє товчуть: "Нас мати породила, нехрещених схоронила, під порогом положила… давай і нам, дядьку, вареника; а як не даси, залискочемо у смерть…"

— А зась, циганчата! — крикнув на них Нечипір та аж тупнув ногою. — Чіп відсіля! ви не сього приходу. Пожалуй, є вас багацько таких, що й попід плотами покидані, і у глечиках потоплені; та як мені усіх обділяти, так се в мене не тільки вареника, та й волосся не стане…

— Зовсім! Обділяй мерщій! — заклекотіла мерцівська громада, посідавши й утихомирившись.

— Добре, коли зовсім! — відозвавсь до них і Нечипір, ще таки поглядівши на зорі. — Ви зовсім, от і я скоро зовсім. — От і став попід ногами на снігу ськати, та й знайшов скіпочку; виковиряв нею того піввареника, показує їм і каже: "Нате ж, люди добрі! та знайте мою добрість. Глядіте ж, їжте не спішачи, щоб котрий ще не подавивсь; то ще мені біда буде: приїде суд з лікарем вас свидітельствовати, та ще скажуть, що я вас отруїв, та прикинуть пеню, що й копою не відбудеш. Нате ж!" Та й став розщипувати вареник і каже: "Отеє одному, отеє другому, отеє третьому..." Кукуріку! заспівав півень... Шарасть! Розсипались наші мертвеці, і кістки забряжчали, неначе хто мішок п'ятаків висипав!...

Дивиться Нечипір: нема ні отця Микити, ні пана дяка, ні старих, ні молодих, ні дівчат, ні парубків... зостались самі гроби на кладовищі, як і учора були.

— Цур палічча! — закричав Нечипір, сеє бачачи. Се ж він знарошне їх до третіх півнів і манив, бо чув від старих людей, що тільки самі чортяки від першого півня щезають; а що відьми, мертвеці, упирі, вовкулаки і усяка нечисть шляються до других, а інші і до третіх півнів. От він тільки їх і дожидав.

— Фіть, фіть! — подивившись по усім усюдам, чи не зоставсь котрий на сім світі, Нечипір посвистав та й каже: — А що? наїлись вареників? не здивуйте. Мусили мене занапастить, тепер натщесерце спочивайте; та вже більш мене не заманите... Що ж мені тепер робити? Піти додому, жінка не повірить, що їй буду розказовати, та ще й попіб'є, думаючи, що, може, я де по шинкам ходив. До церков, поки живі попи задзвонять, ще не швидко; ляжу тут спати та й спатиму; задзвонять, я тут і є. — От собі приліг на горбику, якраз біля хвіртки, куди народ у цвинтар йде, згорнувсь та й захріп собі гарненько.

Спав-спав, аж ось чує, що його сіпають і таскають то сюди, то туди. От йому і здається, що се його мерці рвуть на шматки, та спросоння давай якомога кричати: "кукуріку" та "кукуріку!", щоб мерці щезли від нього та порозсипались, думаючи, що то півень кричить. Далі чує, що круг нього люди возяться та регочуться, і хоч його н дьоргають, та не рвуть на шматки, а ще й говорять: "Не-чипоре!... Устань... устань!" От він очима — луп! аж — зирк! перед ним піп... та вже не отець Микита, а отець Павло, живий піп, і дяк, пан Степан, і усі люди, скільки їх тут ні бачить, усе живі люди, і сусіди, і приятелі його; а тут і писар з ратуші, з котрим він учора добре заговляв.

Устав наш сердека, і очі продира, і чухається, і не зна, що йому казати, що його і піп і уся громада лають, і п'яницею узивають, і що цілу ніч шлявся, та так, де припало, там і валяється.

— Але, п'яниця! — далі, надумавшись, каже їм Нечипір. — Тут не п'яниця, а ось мені яке привиденіє було. Ось слухайте лишень, і ви, паніотче, і ви, люди добрі. — От і почав їм усе розказовати: як був учора п'яний, як додому прийшов, як заснув і як пішов до вутрені, і що тут з ним було, і як мерці хотіли його розірвати за вареник, і як півень заспівав, і як вони пропали, і як він тут заснув...

— Та не слухайте його, п'яниці! — загомонів на нього панотець, бачачи, що увесь народ около нього обступив Н, пороззявлявши роти, слухають його; та і ще каже: — Не слухайте, се він перепивсь та сп'яну химери погнав.

— Та які тут, паніотче, чесніотче, химери; іменно так було, як я кажу. Ось відімкніте лишень церкву, то й знайдете там мою шапку. Вона там; мертвеці не дали мені її і узяти; я ж кажу, що вона там. Я не лазив пак у вікно, щоб її знарошне там

положити. Та й лучче роздивітесь по церкві, чи нема якої шкоди…

От і відімкнули церкву, ввійшли; аж справді, де казав Нечипір, що положив шапку, там вона й є; по церкві усе було справно і не можна було примітити, щоб мертвеці уночі тут були.

Що то дивовалися усі люди про те, що розказував Нечипір! А найбільш отся шапка, хоч кому, так навдивовижу була: як пак таки вона б зайшла у церкву, якби не він її заніс? а як би він її заніс, якби церква не відчинена була? а хто ж її уночі відчинив і хто дзвонив? От і стало буть, що се мертвеці так порались. Так і старі люди говорять, що було колись, у якімсь-то селі якомусь-то чоловікові такеє ж привиденіє, що думав на вутреню прийти, аж прийшов… мертвеці служать собі по-своєму та у піст справляють Великдень. Та воно ж так і є: у нас піст, а в них вс-ликдень. Та, отже, і Нечипорові казали, що кажуть, коли ж їм його і справляти, як не тогді, як церква і дзвони гуляють, а люди після пущання смертельно п'яні… "Так, так і є, так і є!" — закінчала ув один голос уся громада.

От як так промеж собою люди толковалися, а вже не хто, як старі баби, та таки й молодиці, аж ось і обізвавсь один чоловік і каже: — Та Нечипір учора увесьденички п'яний ходив без шапки; і я його питав, де він пропив шапку, так каже, іще як був ранком у службі, так у церкві забув, спішачи з приятелем до пана дяка на розгрішеніє".

— Та і я бачив, — казав ще один чоловік, — як він її учора у службі клав і як пішов без шапки, і сміявсь з нього. Се йому, п'яному, приснилася така нісенітниця…

— А, се йому приснилося… Се він сп'яну химери погнав!… — загула вп'ять громада, що як який чоловік скаже слово, то вона, не розчухаючи, що і для чого, зараз і кричить "так-таки, так, так!" і у всякім ділі так.

— Еге! мабуть, що химери! мабуть, що приснилося! Ні, сьому таки правда. — Так казала мені стара Куцайка, розказуючи свою повість, та й божилася, що сьому, каже, іменно правда була. — А мені, — каже, — розказувала про се покійна ковалиха Оксана, а вона чула від Явдохи, дядини старої Потапихи, що була опісля за Денисом Буцем. Так тут, каже, нігде дітись: правда та й правда, що, було, прийшов Нечипір на мертвецький Великдень.

Оттак-то! От до чого ся горілочка доводить, що йому такеє привиденіє було, що крий боже і усякого християнина. Цур же їй, тій горілці. Пити її можна, та не напиватись; чарку, другу у кунпанії, а не так вже, як Нечипір, що й худобу попропивав, і звівся нінащо та ще й душі троха було не занапастив. Ей, бережіться, хлопці, не удавайтеся у теє п'янство!

1 — Козак Луганський Володимир — псевдонім Володимира Івановича Даля (1801 — 1872) — російського письменника, лексикографа, етнографа, першого перекладача творів Квітки російською мовою.